

מט.

2. וַיִּשֶׁם פִּי כְחָרֵב חֲדָה... וַיִּשְׁמַע לְחֶץ בְּרוּר...:

בְּרוּר, שרש „ברר“ הוראתו מה כהוראת שרש „ברא“ (כי – יער הוא ובראתו – יהוש' יז 18), ובערבית מורה שרש „ברי“ על שנינת החצים או העטים. ומה – המבטא: „חץ ברור“ הדומה ל„חצין שנונים“ (תהי' מה 6). ומבטא זה מקביל ל„כחרב חדה“ שלפניו, וכן נמצא שרש זה בקשר עם חץ בירמ' נא 11 במאמר: הברו החצים.

3. וַיֹּאמֶר לִי עַבְדִּי אַתָּה יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר-כָּךְ אֶתְפָּאֵר:

האלהים אמר לי: עבדי אתה, ישראל אתה, דומה אתה לישראל (= יעקב). ופה רמז להוראת שם ישראל: כי שְׁרִיף עם אלהים ועם אנשים ותוכל (ברא' לב 29).

11. וַיִּשְׁמַע בְּלִ-דְרֵי לְדַרְךְ וּמִסְלֵתִי יִרְמוֹן:

וּמִסְלֵתִי יִרְמוֹן, אין טעם להגבהת המסלות. אך מלת „ירמון“ כתובה בחסרון וו אחרי הריש. וכנראה היה צריך להיות דגש חזק במס. משרש ירמם (ולא: ירום) הדומה בהוראתו לשרש ירמ (רמ = רמם) בערבית: תקן בנין. והכונה: את מסלותי יתקנו ויבנו. כי אין מקום להוראת שרש ירום על דרך ומסלה. ועל כן בא הפעל בליז כי הוא מוסב על המתקנים והסוללים.

ור' מאמרי: הוראות נשכחות לשרשים עבריים.

16. הֵן עַל-כַּפַּיִם חֲתָמְתִּיךָ חוֹמֹתֶיךָ נִגְדִי תְּמִיד:

עַל כַּפַּיִם חֲתָמְתִּיךָ, חקקתי את שמך על כפי.

(ור' לעיל מד 6)

חֲוֹמֹתֶיךָ נִגְדִי תְּמִיד, אולי בעקר: „חֲוֹמֹתֶיךָ“ ע"ד שימני כחותם על לבך. כחותם על זרועך (שה"ש ח 6) שהכונה: חקק אותו על לבך ועל זרועך כמו שחוקקים את השם. (תלמידיו א. אלקלעי). והכונה: החותמות שעליהם חקקתי שמך הם לנגד עיני תמיד.

17. מִתְרוּ בְּנִיךָ מִתְרַבֵּיךָ וּמִתְרַבֵּיךָ מִמֶּךָ יֵצְאוּ:

בפסוק זה ישנו השמוש ב„דרך קצרה“ במקום שהיתה צריכה להיות

מלה מתנגדת למלה הכתובה, ובאמרו על המהרסים ומחריבים כי יצאו ממנה או עלינו לאמר כי בניה (או: בניה, מהרו לבוא¹) (ור' מאמרי, דרך ההשמה בתנ"ך).

19. **כִּי חָרַבְתִּיךָ וְשָׁמַמְתִּיךָ וְאֶרֶץ הָרִיסוֹתֶיךָ בִּי עָתָה תִּצְרִי מִיּוֹשֵׁב וְרַחֲקוּ מִבְּלִעֲיָךְ :**

חלק א של פסוק זה (עד „הריסותך“) וכן סופו: „ורחקו מבלעיך“ מכונים כנגד: מהרסין ומחריבין ממך יצאו, שבפסוק 17. והמאמר „כי עתה תצרי מיושב“ והפסוק שלאחרי זה, מכונים אל „מהרו בניך [לבוא]“ שבראש הפסוק הוא.

כִּי חָרַבְתִּיךָ וְשָׁמַמְתִּיךָ וְאֶרֶץ הָרִיסוֹתֶיךָ, מאמר זה בלתי נגמר², כי בא ב„דרך קצרה“ והיה צריך לאמר: תבנינה.

22. **וְהִבִּיאוּ בָנֶיךָ בְּחֶזֶן וּבְנִתֶיךָ עַל-כִּתְּפֵי תַנְשֵׁאנָה :**

בְּחֶזֶן = בחיק. ע"ד: בולעו יקבץ טלאים ובחיקו ישא (לעיל מ 11); וכן: שאהו בחקך כאשר ישא האמן את הינק (במד' יא 12) החיק הוא המקום שבין הגוף והכתנת במקום הפתוח בכתנת מעל לחגורה, ושם מניחים הכפריים מה שהם נושאים אתם. ובערבית מורה השם **حِصْن** = חצן על חיק ולא על כנף הבגד³. ומה שכתוב בנחמיה ה 13: גם חצני נערת. הוא עפ"י המנהג בארץ המזרח לתפש בבהן ובאצבע הימניים בשפת חלק הבגד השמאלי שממול לחזה ולנענע אותו כשרוצים להראות כי אין חלק לעושה זאת עם העצם המדבר עליו.

וּבְנִתֶיךָ עַל-כִּתְּפֵי תַנְשֵׁאנָה, כן דרך הכפריות הערביות לשאת את ילדיהן על כתפיהן כששתי רגליהם לשני עברי הכתף לפנים ופניהם מוסבים לצד ראשן.

(1) „מהרו בניך לשוב“ (רש"י) ופולץ מתקן (ג) תקון חסר טעם: מהרו

מפניך מהרסין.

(2) פה מאמר בלתי נשלם (שדל). וכן דוהם ומרטי החושבים כי פה חסר

החלק השני ממאמר זה והחלק שלפני „כי עתה תצרי מיושב“.

(3) וכן גיוזיום במלונגו.

נ.

2, 3, ... הן בגערתי אחרים ים אשים נהרות מדבר תבאש דנתם
מאין מים והמת בצמא: אלביש שמים קדרות ושק
אשים פסוקם:

פסוק 3 הוא נגוד לזה שלפניו, כי כמו שיכול ה' ליבש הכל כן הוא יכול לכסות את השמים בעננים כבדים מריקי המטר. ומליצת „ושק אשים כסותם“ איננה לאבל (שמבטא זה לקוח מהוראה זו) כי אם לשפעת המים הצוררים בהם. ובא ציור זה בצורה מורה על אבל בהשפעת „קדרות“ שלפניו שיש בה מלבד הוראת התכסות השמים בעבים (והשמים התקדרו עבים – מ"א יח 45) גם הוראת עצב ויגון (כל היום קדר הלכתי – תהלי' לח 7).

4. אדני יהוה נתן לי לשון למודים... בפקר יעיר לי און לשמע
פלמודים:

לשון למודים... לשמע פלמודים, במלת „למודים“ הבאה פה פעמים ישנו צמוד שלם, הראשונה הוראתה: [לשון של חכמה ומדע; והשניה הוראתה: תלמידים, לומדים (כמו לעיל ח 16, ולהלן נד 18). ו„למוד“ הוא תאר (ולא שם מפשט), כמו „צווי“ מאותו משקל.

11.10. מי ככם ירא יהוה שמע בקול אשר הלך חשכים
ואין ננה לו יבטח בשם יהוה וישען באלהיו: הן בלכם
קדחי אש מאורי זיקות לכו באור אשכם ובזיקות בערתם:

אשר הלך חשכים, הנושא במלת „הלך“ הוא „עבדו“ שלפניו ולא „ירא יהוה“, כי גם בפסוקים הקודמים, מפסוק 4 והלאה, הוא מדבר על עצמו ועל נביאי השקר מתנגדיו, וכן בפסוק זה. והכונה היא: מי ביניכם ירא ה' השומע בקול עבדו (הנביא) אשר הלך בחשך בלי אור (ראה פסוק 6 בנוגע לסבלותיו), – האיש הזה יבטח בה' השולח אותו לבשר ישועות; אבל אתם נביאי השקר שהתפארתם כי הנכם כלכם קודחי אש ומפזרי זיקות וניצוצות (כנגד: אשר הלך חשכים ואין ננה לו), הבה נראה איך תוכלו ללכת לאור אשכם וניצוציה אשר הדלקתם.

„מקבת“ בליג להורות על שרה כמו שמלת צור מכונת לאברהם.¹

8. .... ששון ושמחה ימצא בה תודה וקול זמרה :

לדעתי באה פה מלת „תודה“ בהור’ : ואעמידה שתי תודות גדולות ותהללת (נחמ' יב 31) ז"א : הקפה בהמון ובשירה. ועפ"י ההמשך : וקול זמרה. וכן : ויצא מהם תודה וקול משחקים (ירמ' ל 19).

7, 6. שאני לשמים עיניכם, והביטו אל-הארץ מתחת כי שמים כעשן נמלחו והארץ כפגד תבלה וישביה כמו-בן ומותון וישועתי לעולם תהיה וצדקתי לא תחת : שמעו אלי רדפי צדק.... :

שמים כעשן נמלחו. קשה באורו של המבטא „כעשן נמלחו“, איך הם נמלחים כעשן? והעשן – האם הוא נמלח?

לדעתי ישנה פה הכפלה של אות בסופה של מלה מזו שבראש המלה שלאחריה². והיא הנון שבסוף מלת „כעשן“ שבאה מהנון שבראש „נמלחו“³. והעקר : כי שמים כעשן נמלחו, ז"א : היו למלחים וסחבות כאלו אכלם עש, וכן בסוסק 8 בפרוש : כי כבגד יאכלם עש. ועפ"י יפה ההקבלה : והארץ כבגד תבלה.

ומלת „כעש“ הוראתה „כפּעש“, כאלו ע"י עש. ע"ד : ואצרף כפר סג"ך (ישע' א 25) שהכונה במלת כפר היא „כפּברי“.

ואין כל צורך בתקון Cheyne : כעש נדכאו (?). עפ"י : ידכאום לפני עש (איוב ד 19), שאין לו כל צנין לכאן.

1 וארליך בשני באוריו מוצא כי „מקבת“ היא רק ססיש ולכן הוא מתקן „מקבת“ שאיננה במקרא להשוותה לפעל „צקרתם“ שבסוף הפסוק, ואין צורך בתקון זה. כי „מקבת“ שהוא משרש „נקב“ מורה לפי שרשה על הלל נקוב. והן מזה גם השם „צקבה“ וגם השם אשר אולי צריך לקראו „צקבה“ בכתבת השלוח המתחילה במלים : וזה דבר ינקבה, וזה בודאי מתאים לפסוק זה.

2 ואולי היתה מלת „כעש“ בסוף השורה ונשאר רנח של אות אחת ושמו שם את הנון שבהתחלת השורה הבאה, כאשר עשו כן בכתבי היד ובדפוסים העתיקים הראשונים, ואח"כ נדבקה אל מלת „כעש“.

3 אין להקשות כי פה נון סופית ואחריה נון כסופה כי בכתב העברי העתיק לא היו אותיות כנפץ פשוטות ואות מ סתומה בסוף המלים, וע"ז בא הדרוש בתלמוד (שבת, קד ע"א) : מנפץ (— מן צפך) צופים (הנביאים) אמרום, כלומר : הנביאים חדשו זה.

וַצְדַקְתִּי, גם פה וגם בפסוק 8 באה מלת ו, "צדקתי" בהקבלה למלת "וישועתי", כמו במקומות אחרים בספר זה. ואחרי "וצדקתי" בפסוק זה שהוראתה: וישועתי, בא בפסוק הבא בצורת צמוד, "רדפי צדק" בהוראה הרגילה.

9. עוֹרֵי עוֹרֵי לְבָשִׁי עוֹ זָרוּעַ יְהוָה... הֲלֹא אַתָּה הִיא הַמַּחְצֶבֶת רַהֵב מְחוֹלְלֵת תְּנִין:

הַמַּחְצֶבֶת... מְחוֹלְלֵת, שתי המלים האלה שהוראתן "הורגת ומפילה חָלֵל" באו פה כנגד, "הַצְבָּתָם" ו"תחוללכם" שבפסוקים 1, 2 לעיל שבאו שם בהוראות אחרות.

(תלמידי נהוראי מורחי ז"ל).

בהקבלה למליצת "המחצבת רהב" בא באיוב (כו 12) המבטא "מחץ רהב", ופה בא השנוי להתאמה אל "הצבתם", וכן נמצא שם בפסוק השני (13), חו ל לה ידו נחש בריח.

וכן נמצא שרש, חללי על יד, רהב' בתהלים פט 11: אתה דכאת כח ל ל רהב, מה שמורה על נכונות פרוש מלת: "מחוללת" פה.

16. וְאֲשִׁים דְּבָרֵי בְפִיָּךְ וּבְצֶל יָדֶי כַּפִּיתֶיךָ לְנַטֵּעַ שָׁמַיִם וְלִיסֹד אָרֶץ וְלֵאמֹר לְצִיּוֹן עַמִּי אֲתָה:

הפסוק הזה איננו פה ענין למה שלפניו ולא למה שלאחריו, ורק המליצה "לנטע שמים וליסוד ארץ" באה אחרי "נוטה שמים וליסוד ארץ" בפסוק 13, — ובפסוק זה ישנו הקבלות לראשית פרק מט.

"ואשים דברי בפיך" מקביל ל"וישם פי כחרב חדה (שם 2); המאמר "ובצל ידי כסיתך" מקביל למאמר "בצל ידו החביאני", (שם) והמאמר "וליסוד ארץ" למאמר "להקים ארץ" (שם 8).
וכל אלה הם דברי האל לכרש.

17. .... אֶת־קַבְעַת כּוֹס הַתְּרַעְלָה שְׁתִּית מְצִית:

מְצִית. במקום "מִצָּת" מגזרת הכפולים באה "מְצִית" מנל"י לקרבתה

1 הוביגן ואחריו מרטי וצ'רליך ואחרים מציעים לגרס פה כמו באיוב "המוחצת רהב", ולא התחשבו עם ההתאמה אל "הצבתם".

למלת „שתיית”¹, וכן: יִמְצוּ יִשְׁתּוּ (תהלי ע"ה 9); ע"ד: צָאִינָה וּרְאִינָה (שה"ש ג 11), ועוד.

19. שְׁתִּים הִנֵּה קָרְאתֶיךָ מִי יְנוּד לֵךְ הַשֹּׁר וְהַשֶּׁבֶר וְהָרֶעֶב וְהַחֶרֶב
מִי אֲנַחְמֶךָ:

שְׁתִּים, כנראה הכונה לשני זוגות של פגעים, והם הארבעה הנזכרים אח"כ.

בירמיה וביחזקאל נזכרים פעמים רבות שלשה הפגעים: חרב ורעב ודבר (ירמ' יד 12; טו 2; כא 9; כז 8, 13; כט 17, 18; לב 24, 36; לח 2; מב 17, 22; מד 13. — יחז' ה 12; ו 11, 12; ז 15; יב 16). וכן בדוד הננו מוצאים כפי גד הנביא: שלש אנכי נוטל עליך... שבע שנים רעב בארצך ואם שלשה חדשים נסך לפני צריך (חרב) ... ואם היות שלשת ימים דבר בארצך (ש"ב כד 13); ורק לפעמים נוסף גם רביעי והוא „החיה” או „חיה רעה” כגון: יחז' ה 17; יד 13—15—17—19; יד 21. ופה בא במקום הדבר והחיה „השור והשבר”.

וְהָרֶעֶב וְהַחֶרֶב מִי אֲנַחְמֶךָ, בעקרו: בְּמִי אֲנַחְמֶךָ², למי קרה כדבר הזה שאוכל לנחמך בו, שאינך יחידה שבאו עליה כל הרעות האלה, והבית הסופית של „והחרב” משמשת לכאן ולכאן. (תלמידי ישראל שוחט) ואולי באה „מי” פה בהקבלה אל „מי ינוד לך” שבראש המאמר.

20. בְּיָדְךָ אֶלְפֵינוּ... הַמְלָאִים חַמַּת יְהוָה גְּעַרְתָּ אֱלֹהֶיךָ:

חַמַּת יְהוָה, המלה „חמת” באה בדרך משנה ההוראה בשתי הוראותיה: עפ"י המבטא „גערת אלהיך” הסמוך לה היא בהוראת: כעס וחמה, אך עפ"י המאמר בפסוק השני שלאחרי פסוק זה: הנה לקחתי ממך את כוס התרעלה, את קבעת כוס חמתי לא תוסיפי לשתותה עוד, היא באה גם פה בהורעת רעל (תרעלה) עפ"י המאמר: חמת תנינים יינם (דברי לב 33).

1 וכן יחזקאל כג 34: וְשָׁתִית אֹתָהּ וּמָצִיתָ.

2 וראבע הרגיש בדבר ואמר על מלת „מי”: חסר בית, והמבארים החדשים

מתקנים: מי ינחמך.

נב.

1. עורי עורי לבשי ענף ציון לבשי בנדי תפארתך ירושלים עיר הקדש פי לא יוסף יבא-קב עוד ערל ומקא :

שרש „עזי“ הדגוש מורה גם על חזק גם על יפי, וכן מורה גם השם „עזי“ (עז) בערבית על תפארת והוד. ובתנך הננו מוצאים „עזי“ ו„תפארת“ בהקבלה, כגון: מטה עז מקל תפארה (ירמ' מח 17), ויתן לשבי עזו ותפארתו ביד-צר (תהלי' עח 61)¹.

וכן הננו מוצאים את הוראות היפי והחזק מאחדות בשרש „אדרי“ (אדיר) ו„הדרי“, וכן השרש „חסן“ המורה בעברית על החזק (וחסן הוא כאלונים-עמוס ב 9) מורה בערבית (حسن) על היפי.

לא יוסף יבא, לסגנון זה ר' לעיל מז 1.

2. התנערי מעפר קומי שבי ירושלים התפתחי מוסרי צוארך שכביה בת ציון:

שְׁבִי, במלה זו יש „משנה הוראה“: א) בהקבלה ל„קומי“ היא צווי משרש ישב, והכונה: קומי מישיבתך על הארץ ושבי על כסאך; וההפך מזה (לעיל מז 1): רדי ושב על עפר, שהכונה היא: רדי מכסאך ושבי על הארץ, כעדות „שבי לארץ, אין כסא“ באותו פסוק; ב) ובהקבלה ל„שְׁבִיָה“ „בת ציון“ היא שם בליז מאתו שרש, כמו: לקחו בניך ב שבי ובנותיך ב שביה (ירמ' מח 46). -

(ור' מאמרי משנת ההוראה בתנך“).

4. .... מצרים ירד-עמי בראשנה לגור שם ואשור באפס עשקו:

יש בחלק הראשון של פסוק זה שמוש ב„דרך קצרה“, וצריך להשלים „והתעמר בו ימים רבים“ בהקבלה ל„עשקו“ הנאמר בחלק השני על אשור².

5. ועתה מה-דלי פה נאם יהוה פי לקח עמי חנם ...:

1 הרגישו בזה גם גוניוס וארליך.

2 וצ'ינה חושב גם הוא כי חסר אצל מצרים מה שאפשר להוציא ממה

שנאמר בפסוק זה על אשור.

גם פה צריך להשלים: מה לי פה יושב בחבוק ידים ואינני עושה דבר להושיע את עמי? ¹

6. לָכֵן יִדַע עַמִּי שְׁמִי לָכֵן בְּיוֹם הַהוּא כִּי־אֲנִי־הוּא הַמְדַבֵּר הַנְּנִי:
מלת „לָכֵן“ השניה היא רק כפל הראשונה, ובעקר: לכן ידע עמי שמי ביום ההוא.

7, 8. מִה־נְאוּו עַל־הַהָרִים רְגְלֵי מְבַשֵּׂר מְשֻׁמֵּעַ שְׁלוֹם מְבַשֵּׂר טוֹב מְשֻׁמֵּעַ יְשׁוּעָה אָמַר לְצִיּוֹן מֶלֶךְ אֱלֹהֶיךָ: קוֹל צַפְיֵךְ נִשְׂאוּ קוֹל יַחְדוֹ, יִרְנְנוּ כִּי עֵין בְּעֵינַי יֵרְאוּ בְשׁוֹב יְהוָה צִיּוֹן:

הוא מתאר מצד אחד את המבשר הבא מבבל לבשר את הבשורה הטובה, בשורת מפלת בבל והכרזת כרש, ומצד שני את הצופים בירושלם העומדים על ההרים ומצפים לבשורה, והנה, אך ראו את המבשר מרחוק החלו כבר להרים קולם גרנה ובצהלה.

וזה תאור יפה מאד, כאלו זה לעמת זה (יחדו) משמיעים קול רנה. ובראותנו כי כדי לחזק את מהירות הבשורה הוא משתמש במאמרים קצרים בני שתיים שתיים מלים (משמיע שלום – מבשר טוב – משמיע ישועה – אמר לצייון: – מלך אלהיך!) – נבין כי מצד שני, בדברו על הצופים שבהרי ירושלם הוא משתמש ג"כ במאמרים קצרים וגם „בדרך קצרה“: קול צפִיךָ! – נשאו קול – יחדו ירננו, שהכונה ב„קול צפִיךָ“ היא: קול צפִיךָ נשמע. וכן במאמר השני „נשאו קול“ איננו גומר אפלו את המלה „קולם“ ².

11. סוֹרוּ סוֹרוּ צְאוּ מְשֻׁם טָמֵא אֵל תִּגְעוּ צְאוּ מִתּוֹכָהּ הִבְרוּ נִשְׂאֵי כְלֵי יְהוָה:

גם פה באו מאמרים קצרים בצוויים שונים לצאת מבבל, ולפעמים גם ב„דרך קצרה“: „סורו! – סורו!“ מבלי גם להזכיר מאַיִן לסור, „צאו

1 מרטי מבאר פה כאור מזור: ועתה מה יש לי פה, בבבל, כלומר: מה קבלתי בעד זה שלקח עמי לבבל?

2 מרטי חושב כי לא יפה שתבוא מלת „קול“ פעמים בוא? ומציע למחקה כי אין צורך בה אחרי „נשאו“ או לשנות „קול“ זו ביכל“ כהצעת גריץ.

מִשְׁשׁוֹי מְבַלִּי לְהִזְכִּיר מְאִיזָה מְקוֹם בְּבִרְרוֹ, „טמא׳ כל אשר בה הוא טמא (במלה אחת), „אַל תִּנְעוּ׳ [בו], „צֵאוּ מִתּוֹכָהּ׳ מְבַלִּי לְהוֹדִיעַ לְמִי מִכּוֹן כְּנוֹי הַנְּסֻתָרָה׳ וְכֹל זֶה לְהוֹרֹת עַל הַמַּהֲיָרוֹת בִּיציאה מְבַבֵּל, וְעַל רִגְשׁ הַשְּׁנֵאָה וְהַבּוֹ לְבַבֵּל שְׁאִינְנוּ חִפְץ גַּם לְהִזְכִּיר שְׁמָהּ.
וְכַנְגֵּד יְצִיאַת מְצָרִים אֲשֶׁר שֵׁם צֵוּ לְשֵׁאל מִהַמְצָרִים כְּלִי כֶסֶף וְזֶה־בָּ, בֵּא פֹה הַצּוּי; אֵל תִּנְעוּ, לֹא לִנְגַע בְּשׁוֹם דְּבַר שֶׁל בָּבֶל.

12. כִּי לֹא בְּחַפְזוֹן תִּצְאוּ וּבְמִנּוּסָה לֹא תִלְכּוּן כִּי הֲלֹךְ לְפָנֵיכֶם יְהוָה וּמֵאַסְפְּכֶם אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל:

כַּנְגֵּד הַחֲפִזוֹן שֶׁבִּיציאת מְצָרִים (כִּי בְּחַפְזוֹן יֵצֵאת מֵאַרְץ מְצָרִים—דְּבַר׳ טו 3), נֹאמֵר פֹּה כִּי לֹא יִלְכוּ בְּחַפְזוֹן.
וְאַחֲרֵי כֹל הַחֲפִזוֹן הַמְּבַע בְּמֵאמְרֵים הַקְּצָרִים וְהַמְּקַצְרִים שֶׁבְּפִסּוּק הַקּוֹדֵם— הוּא נֶחַ, וְכֵאלוֹ הוּא מִתְנַחֵם עַל חֲפִזוֹן זֶה וְאוֹמֵר: כִּי לֹא בְּחַפְזוֹן תִּצְאוּ, וְכו׳.

הֲלֹךְ לְפָנֵיכֶם יְהוָה וּמֵאַסְפְּכֶם אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל, הִיָּה צְרִיךְ לֵאמֹר „וּמֵאַחֲרֵיכֶם׳ בְּהַקְּבֵלָה אֵל „לְפָנֵיכֶם׳, אֲךְ מִפְּנֵי כְבוֹד ה׳ שְׁנָה, וְהִשְׁתַּמֵּשׁ בְּמֵלֶת „וּמֵאַסְפְּכֶם׳ בְּהוֹרֵאת „הַמֵּאֲסָף׳ הַהוֹלֵךְ בְּסוּף הַמַּחֲנֶה בְּנִגּוּד לְ„חֲלוּץ׳ הַהוֹלֵךְ לְפָנָיו, וְכֵן לְהֵלֵךְ (נח 8); וְהֵלֵךְ לְפָנֵיךְ צִדְקָךְ, כְּבוֹד ה׳ יֵאֵסֶף.

15, כֵּן יִזְהַ גּוֹיִם רַבִּים עָלָיו יִקְפְּצוּ מְלָכִים פִּיהֶם...:

יְהוָה יִקְפְּצוּ, מֵלֶת „יְהוָה׳ הוֹרֵאתָ: יִגְרֵם שִׁקְפָצוֹ מִמְּקוֹמָם לְהִשְׁתוֹמְמוֹתָם, כִּי כֹל הַזֵּאָה מְקַשֶּׁרֶת עִם זְרִיקַת נוֹזֵל בְּמַהֲיָרוֹת², וְאַחֲרֵי הִשְׁתַּמְשׁוּ בְּמֵלֶה זֶה הוּא מְקַבֵּל לְמֵלֶה זֶה מֵלֶה אַחֲרַת מַהֲיָרָתָהּ (יִקְפְּצוּ) אֲבָל בְּהוֹרֵאתָ הַשְּׁנִיָּה שֶׁל הַמֵּלֶה הַהִיא, וְהִיא: סְגִירַת הַפֶּה, וְזֶה מְעִין „מִשְׁנַת הוֹרֵאתָ״.

ור׳ מֵאַמְרֵי „מִשְׁנַת הַהוֹרֵאתָ בְּתַנְךְ״.

1 וְדוּהֵם אוֹמֵר: מִכִּיּוֹן שֶׁהַכְּנוֹי שֶׁל „בְּחֻכָּה׳ מוֹרָה עַל „בְּבַל׳ שִׁשְׁמָה הִיָּה צְרִיךְ לְהִיָּתוֹר גּוֹזְכֵר לְפָנָיו זֶה, נִרְאֶה כִּי חִסְרָה פֹּה פִּסּוּק שֶׁלֵּם (i), וְכֵן מִפְּרֵשׁ רֵאכֶע: „כֹּל אֶחָד וְאַחַד מִמְּקוֹם גְּלוּתוֹ, כִּי אֵינִן בְּכֹל הַפְּרִשְׁיּוֹת לְמַעַלָּה זָכֵר כְּבֹל׳, וּמֵרִטִּי (מְבַלִּי הִזְכִּיר אֶת הַרֵאכֶע).

נג.

8, איש מכאבות וידוע חלי וקמסתר פנים ממנו נכזה ולא חשקנהו:
וידוע חלי, מענה ע"י מחלתו. מל': וידע בהם את אנשי ספות
(שופ' ח 16).

וקמסתר פנים ממנו, כטמא שכתוב בו: ועל שפם יעטה (ויק' יג
45) והכנוי במלת "ממנו" הוא למדברים¹.

נכזה ולא חשקנהו, לא נתנו לו חשיבות, ובאה מלה זו בתור
צמוד שלם ל"ואנחנו חשבנו נגוע" שבפסוק הבא ששם היא
בהוראתה הרגילה.

7, נגש והוא נענה ולא יפתח-פיו כשה לטבח יוכל וקרחל לפני
נוויה נאלמה....:

נגש = נגש. תאר בהוראת "טמא" (כאמרו לעיל: וכמסתר פניו ממנו).
כהוראת שרש "נגש" (גחס) בערבית.

(תלמידי צמיהוד גרזובסקי).

כשה לטבח יוכל וקרחל לפני נוויה נאלמה, אחרי אמרו בפסוק 16
"כלנו כצאן תעינו" בא המאמר: כצאן לטבח יוכל וכו', בדרך אסופיצייה
של המחשבות.

10.... אם תשים אשם נפשו יראה זרע יאריך ימים....:

הנון של "נפשו" שיכת גם למלה שלפניה, ובעקר: "אם תשים אשמן
נפשו, כלומר: גם אם תושם נפשו בקבר² ישוב ויראה זרע (יקומו בניו
אחריו) ויאריך ימים (ע"י זרעו).

ובאה "תשים" במקום "תושם". או שהוא מדבר אל מי שהוא.

1 ומרטי ודוהם מבארים: "הוא דומה למי שכל הפוגש בו מסתיר (מכסה)
פניו מפניו" מגעל נפשו, ובלי התחשב שכל הכתוב פה הוא על האיש הנה ולא על
אחרים; ומבלי התחשב עם תרגום השבעים, והוולגטה, ורש"י (כאדם מנוגע שמסתיר
פניו וירא מהביט"), ואחרים מהמבארים החדשים.

2 את מלת כאשמנים כמתים (להלן נט 10) מתרגם יונתן: קבריא.

11, 12, מעמל נפשו יראה ושבע בדעתו יצדיק צדיק עבדי לרבים ועונתם הוא יסבל: לכן אחלקלו ברבים ואת עצומים יחלק שלל....:

לעמת עמל נפשו ששבעה מכאובים ויסורים – ירוה¹ וישבע טוב, ובגלל שעל ידי דעתו (= יסוריו ומכאוביו, כמו לעיל 3: וידוע חלי) הצדיק עבדי הצדיק את רבים, וסבל עונותיהם. – אחלק לו חלק טוב בין גדולי העם², ויחד עם העצומים (בעלי כח וצמחה) יחלק שלל. ובא פה „צמוד שלם“ כמלת „רבים“ הראשונה („לרבים“) בהוראת הכמות, והשניה („ברבים“) בהוראת החשיבות.

נד.

2, הרחיבי מקום אהלך ויריעות משכנותיך וישו אל תחשכי הארצי מיתריך ויתרתיך תוקי:

הנפיר את האהל וכל חלקיו: יריעותיו מיתריו ויתדותיו. ויתרתיך תוקי, בא „חזק“ בהוצאת „הדק“: הדקי את המיתרים ביתדות ויהיו מתוחים היטב.

(ור' בהקרי מקרא באורי לאיוב ד 3).

4, אל-תיראי כי-לא תבושי ואל-תקלמי כי לא-תחפירי כי בשת עלומיך תשכחי וחרפת אלמנותיך לא תזכרי-עוד:

וְאֶל-תְּקַלְמִי כִּי-לֹא תַחְפִּירִי. לשרשי „כלם“ ו„חפיר“ ישנה אותה הוראה. ובכן מהו הנמוק שלא תכלם מפני שלא תחפיר? אולי הכונה היא: אין לך להכלא (באלף ו) ולהסגר מפני עין רואים כי לא יהיה לך ממה לבוש. וכן הננו מוצאים במרים (במד' יב 14):

1 במקומות אחדים הננו מוצאים שרש „ראה“ מחבר אל „שבע“, ואז הוא בהוראת „רוה“, כגון: אשביעהו ואראהו בישועתי (תהל' צא 16), שבע קלון וראה עניי (איוב י 15).

2 כן גם ארליך ב-Randglossen.

חקרי מקרא: ישעיה

עה

ואביה ירק ירק בפניה הלא תכלם שבעת ימים? [ובכן] תסגר שבעת ימים! בא שרש „כלם” בהוראת „כלוא”.

אלמנותיך, היה ציל: אלמנותיך, ובא „אלמנותיך” להשוואה עם „עלומיך”.

או כי היתה המלה צריכה להנקד: „אלמנותיך”, חנון בחולם, ע"מ: בחורותיך (קהלת יב 1) לנכח בליז.

6, כִּי־כֹאשָׁה עֲזוּבָה וְעֲצוּבַת רוּחַ קָרְאָךְ יְהוָה וְאִשְׁתִּי נְעוּרִים כִּי תִמְאָם אָמַר אֱלֹהֶיךָ:

פה ישנו שמוש ב„דרך קצרה”, והחסר מובן מתוך הנמשל בפסוק הבא, והכונה: כמו שאשה עזובה ועצובת רוח יש שתשוב לשמחה, ואשת נעורים שנמאסה יש שישוב בעלה אליה ויאהבנה. ¹ כן גם אני עזובתיך לרגע ואח"כ אשוב לקרבך.

9, כִּי־מִי נָח וְזֹאת לִי אֲשֶׁר נִשְׁבַּעְתִּי מֵעַבְר מִי־נָח עוֹד עַל הָאָרֶץ כֵּן נִשְׁבַּעְתִּי מִקְצָף עֲלֶיךָ וּמִנְעֵר־כָּף:

חסרה פה כף הדמיון פעמים: כי כמי נח... כאשר נשבעתי... ואולי באה פה מלת „כי” בהוראת כף הדמיון לפני שם כהוראתה בבואה לפני פעל (ישעי נח 9; סב 5).

מי נח, אולי משתמש הנביא בכונה בכנוי „מי נח” (המים שהיו בימי נח) תחת „מי המבול” לרמז גם על המנוחה, כי נחו המים ולא יוסיפו עוד להמות, ויש במלה זו מעין „משנה הוראה”.

11, עֲנִיָּה סְעָרָה לֹא נִחַמָּה הִנֵּה אָנֹכִי מְרִבִּיעַ בַּסּוּף אֲבָנֶיךָ וְיִסְדֵּתֶיךָ בַּסְּפִירִים:

עֲנִיָּה סְעָרָה, כנראה בא מבטא זה מ„אָנִיָּה סְעָרָה” באלף. וכמו שבראש פרק זה (2) מתארים חלקי האהל כן מתארים בפסוק זה והבא אחריו חלקי הבית הבנוי:

1 קרוב לזה מכאן צינה שהרגיש בחסרון הנשוא.

אחרי שחופרים את יסוד הבית ומגיעים עד הסלע משליכים ברגיל בתוך החפירה חמר רב רווי מים, ובתוך חמר זה משליכים אבנים גלמיות הנקבעות בתוך החמר הרך פֶּצֶסָה, ופה הוא מתאר את החמר כי איננו חמר פשוט רגיל כי אם חמר העשוי מאבק אבן הפוך השחרחרת (כצבע החמר). ואבני היסוד שירביץ בתוך חמר הפוך תהיינה אבני ספיר לבנות.

12. וְשִׁמְתִי כְּכֹדֶר שְׁמִשְׁתִּיךָ וְשַׁעֲרֶיךָ לְאַבְנֵי אֶקֶדָה וְכָל-גְּבוּלְךָ לְאַבְנֵי-חֲפִיץ:

בבנינים רבים מקשטים את הקירות בזה שבמסגרת החלונות והדלתות וכן בפנות הקירות קובעים אבנים בנות צבע אחר (לבנות מאד או אדמדמות) ועפ"י הן יותר חלקות וכולטות יותר מכל אבני הקיר. את החלונות בכללם הוא קורא בשם המליצי „שמשות“ (ולא את לוחות הזכוכית שבדלתותיהם), מפני שהם נותנים לאור השמש לחדר אל הבית: את הפתחים הוא קורא בשם „שערים“, כאלו של בנין גדול; ואת פנות הקירות שהן בקצהם הוא קורא בשם „גבול“. והוא אומר כי אבני השמשות (מסגרות החלונות) תהיינה אבני כדכד, ואבני מסגרות השערים תהיינה אבני אקדה, ואלה של פנות הקירות תהיינה אבנים יקרות בכלל.

14. .... רַחֲקֵי מַעֲשֶׂק בִּי-לֹא תִירָאִי וּמִמַּחֲתָה בִּי לֹא-תִקְרַב אֵלַיךָ: הַכּוֹנֵה הֵיא בְּהַפּוֹךְ הַדְּבָרִים: לֹא תִירָאִי מַעֲשֶׂק (שיעשקוך) כִּי תִרְחַקִּי (תהיי רחוקה) מִמֶּנּוּ; וְכֵן לֹא תִירָאִי מִמַּחֲתָה כִּי לֹא תִקְרַב (לֹא תהיה קרובה) אֵלַיךָ.

נה.

4. הֵן עַד לְאֲמִים נִתְתָּוּ נִגִּיד וּמִצְוָה לְאֲמִים: פה ישנו צמוד שלם במלת „לאמים“ שבאה פעמים, בראשונה בתור ליר מהשם אם (כמו: שבחוהו כל האמים (תהלי קיז 1). עם למד היחס לפניו, ובשניה בתור רבוי מהשם „לאם“¹.

1 ראבע איננו מחליט בדבר וחושב כי ב„לאמים“ א הלמד שרשית או שמושית, ומוסיף כי אולי היא בשניהם שרש או בשניהם מלת שמוש. ואנכי בחרתי בלמד הראשונה לשמושית מפני שאפשר להיות יעד לפלוני“.

8.7. יְעֹזֵב רָשָׁע הִרְכּוּ וְאִישׁ אֶן מִחֲשַׁבְתּוֹ וַיֵּשֶׁב אֶל־יְהוָה וַיִּרְחַמְהוּ
וְאֵל אֱלֹהֵינוּ כִּי יִרְבֶּה לְסֶלַח: כִּי לֹא מִחֲשָׁבוֹתֶיכֶם וּלֹא
דְרָכֵיכֶם וְדַרְכֵי נְאֻם יְהוָה:

תכן שני הפסוקים האלה וענינם הם ממש כדברי יחזקאל בפרק לג
(10 – 20): כי הם חשבו והאמינו בעון הבא בירושה ובגזרה עליונה שלא
יוכל איש להחליץ ממנה, ואם אך חטא אין תקומה לו עוד, והנביאים הוכיחו
להם כי לא זאת היא דרך ה'.
9 – 11.

הפסוק 9 שיד לפסוקים שלאחריו וההפסק בפרק צריך לבוא לפניו.
וכנראה הפסוקים האלה הם נבואה על בבל בימי בלשצאר, לפני
לכד כרש את העיר.

11 – 1, כל תִּיתוּ שְׂרִי אֶתְיוּ לְאָכַל כָּל־חֵיתוּ בְיַעַר: צִפְיוּ עֹרִים בְּלֶם
לֹא יִדְעוּ בְּלֶם כָּלְבִים אֱלֹמִים לֹא יוֹכְלוּ לְנַפֵּחַ הַיּוֹם שְׂכָבִים
אֲהַבֵי לָנוּם: וְהַכְּלָבִים עֲוִי־נַפֶּשׁ לֹא יִדְעוּ שְׂכָעָה וְהִמָּה רַעִים
לֹא יִדְעוּ הֲבִין בְּלֶם לְדַרְכֶם פָּנוּ אִישׁ לְכַעְעוּ מִקְצָהוּ:

הנביא מתאר את בבל, לפני כבוש כרש כעדר אשר גם רועיו גם
כלביהם אינם משגיחים עליו, והם דואגים רק לנפשם ולתאונתם, לאכלם
ולבצעם, ולכן הוא קורא באירוניה לכל חיות השדה והיער לנצל את
המצב ולבוא.

בְּלֶם כָּלְבִים אֱלֹמִים, בדרך קצרה במקום שהיתה המלה צריכה
לבוא כפולה, והכונה: והכלבים, כלם כלבים אלמים.
וְהַכְּלָבִים עֲוִי־נַפֶּשׁ לֹא יִדְעוּ שְׂכָעָה, למלת „נפשׁ“ (نفس) יש בערבית
ההמונית הוראת „תאבון“. ומזה במשלי כג 2.1: כי תשב ללחם את מושל
בין תבין את אשר לפניך (כי המלכים היו לפעמים מרעילים את שריהם

ושרש יצוה“ (מצוה) בא כמעט תמיד ביחס הפעול ורק במקומות בוודים עם יאל“
אויל“....

ואורט, ואחריו נגדרו מרטי ועוד, מתקן במקום ליאמים“ א ילעמים“ ושכחו
את השם יאם“ והאמים“ שעל סיו אין שום צרך לשבש את המלה.
1 צורק ארליך במקרא כפשוטו באמרו כי האתנח צריך להיות במלת ילאכל“
ולא במלת ישידי“ שלטי“ יוצא שהנביא קורא לכל חיות השדה לאכל את כל חיות היער.

שהזמינו למשתיהם ברעל ששמו במאכלם): ושמת שכין בלעך אם בעל נפש אתה, כלומר: אם הנך בעל תאכון חזק¹ והנך משתוקק מאד לאכל יותר טוב שתשים סכין בלועך מאשר תטעם במאכלו (וכן הוא אומר אח"כ: והוא לחם כובים). והוא מתאר פה את המצב: בשעה שהאויב הולך וקרוב הכלבים הם אלמים ואינם נובחים לזההיר את בעליהם על בוא התוקפים כדרך כל הכלבים, אולם בנוגע לסעדות ולמשתאות אין קץ לתאבונם, כי הכלבים הם בעלי תאכון עז וכל מה שיאכלו איננו משביע רעבונם. והמה רעים לא ידעו הבין, ההא שבסוף מלת "והמה" שיכת לכאן ולכאן, ובקשר: והמה, הרועים. לא ידעו הבין, ובאה מלת "הרעים" בתור באור לשם הגוף "והמה".

כלם לדרבם פנו, איש לבצעו, מקצהו. הכונה: כל הרועים פונים איש איש לדרך ולעניניו הוא, ואיננו משיגח על צאן מרעיתו, וכל אחד פונה רק לבצעו ולתועלתו.

ומלת "מקצהו" באה ב"דרך קצרה", והכונה: מקצהו ועד קצהו, וכן מנער ועד זקן, כל העיר. "מקצה" (ברא' יט 4): מקצה העיר ועד קצה. וכן בירמיה (נח 31): להגיד למלך בבל כי גלכדה עירו מקצה שהכונה ג"כ: כל עירו. מקצה האחד ועד השני. (ור' מאמרי דרך ההשמטה בישיעה ח"ב, והדרך קצרה בתנ"ך)

12, אתיו אקחה-נין ונסבאה שכר והיה כזה יום מחר גדול יתר מאד: מתאר בהתול יפה את דברי בלשצאר אל שריו במשתה יינו לפני כבוש כרש את בבל המתאר בדניאל ה, והוא שם בפיו את המאמר: והיה כזה יום מחר, גדול יתר מאד בחשב הנביא: האף אמנם יבוא עוד יום מחר עליו?

נז.

2.1, הצדיק אבד ואין איש שם על-לב ואנשי חסד נאספים....:

יבוא שלום ונחוו על-משבכותם....:

בא "יבוא" בלשון יחיד כנגד "הצדיק" שבפסוק 1, ו"ינוחו" בלשון רבים כנגד "ואנשי חסד" שם.

1 ר' ראבע לפסוק זה.

5. הַנְּחָמִים בְּאֵלִים תַּחַת כָּל־עֵץ רַעְנָן שְׁחָטוּ הַיְלָדִים בְּנִחְלָיִם תַּחַת סְעָפֵי הַסְּלָעִים:

הוא מתאר מעשיהם בהר ובעמק: בראשי ההרים, תחת העצים הרעננים הם מתחממים ומוציאים מעשי זנותם לפעל (ר' פסוק 7). ולמטה בנחל (קדרון) הם מעבירים בניהם למלך. וההולך בגי בן הנום (מקום התפת ושרפת הילדים) יראה את בליטת הסלעים הכבדים (סעפי הסלעים) ברום קומת אדם מעל לנחל זה.

נח.

2, 1.... וְהָגַד לְעַמִּי פִשְׁעֵם וּלְבֵית יַעֲקֹב חַטָּאתָם: וְאוֹתִי יוֹם יוֹם יִדְרֹשׁוּן וְרַעַת דְּרָכֵי יַחֲפָצוּן....:

לאות ו ישנה גם הוראת „אף כי“, והכונה הגד להם עונם, אף כי הם דורשים אותי יום יום ומתראים כחפצים לדעת דרכי. ורק עפמי זה נוכל להבין דברי לבן ליעקב באמרו: יש לאל ידי לעשות עמכם רע, ואלהי אביכם אמר אלי לאמר השמר לך מדבר עם יעקב מטוב ועד רע (ברא' לא 29). שהכונה היא: אף כי אמר אלי ה' אלי שלא אעשה לך כל רעה יכול אנכי בכ"ז לעשות זאת: כי אין לחשב שלבן יחליש יכלתו לעיני יעקב.

ומבלי באור זה אין הדברים מובנים.

וכן: הנה נא הואלתי לדבר אל אדני ואנכי עפר ואפר (ברא' יח 27). שהכונה היא: אף כי אנכי עפר ואפר, ואבן גנאח בס' הרקמה בדברו (צד 23) על הוראות הוה הוא אומר: ותהיה בענין כמו אף על פי שהדבר כך וכך, כמו וו [טובה חכמה מגבורה] וחכמת המסכן בזויה (קהלת ט 10).

4. הֵן לְרִיב וּמִצָּה תִצְוֶמוּ וּלְהַכּוֹת בְּאַגְרָף רָשַׁע לֹא־תִצְוֶמוּ כִּיֹּם לְהִשְׁמִיעַ בְּמִרוֹם קוֹלְכֶם:

מלת „הן“ היא פה בכונת שאלה של תמיהה, כמו שבאו שאלות של תמיהה אחדות בפסוק הבא (הכזה...! ?! הַלֵּכֶף...! ?! הלזה...! ?) וכן: הן נזבחה את-תועבת מצרים לעיניהם ולא יסקלנו? (שמות ח 27); וכן: והתבוננו מאד וראו הן היתה כזאת? (ירמ' ב' 10)¹, והכונה: האם

1 וראה מאמרי Une deuxième forme du hé interrogatif en hébreu biblique (Rev. d. Et. Juives t. XCIV pp. 137 — 156).

צומכם שהנכם צמים הוא לשם קטטות ומריבות ולהכות אחרים באגוף רשע שלכם? – לא תצמו כיום! בקריאה, כלומר: יותר טוב שלא תצמו כיום ולא תשמיעו במרום קול קטטותיכם.
והשתמש יפה במאמר: „להשמיע במרום קולכם, שהשומע יחשב כי הכונה היא להרים קול התפלה והתחנונים לאלהים, ובאמת הכונה היא אחרת.

6,6..... הָלֹא תִקְרָא צוֹם יוֹם רִצּוֹן לַיהוָה: הֲלוֹא זֶה צוֹם אֲבֹתֵינוּ....:

הָלֹא.... הֲלוֹא זֶה..... הנביא בטא יפה את התמיהה ואת הקריאה בצמוד שונה תנועה וכתוב: הָלֹא זֶה! – הֲלוֹא זֶה!

6..... פֶּתַח חֲרָצְבוֹת רָשָׁע הִתֵּר אַנְדוֹת מוֹטָה וְשִׁלַּח רִצּוֹצִים חֲפְשִׁים וְכָל-מוֹטָה תִּנְתְּקוּ:

מלת „מוֹטָה“ באה פה בדרך „צמוד שלם“, „מוטה“ א. הוראתה מעשה חמס ורשע, בתור הקבלה למאמר „פֶּתַח חֲרָצְבוֹת רָשָׁע“ שלפני זה, וכהוראתה להלן בפסוק 9: אם תסיר מתוך מוֹטָה; ו„מוֹטָה“ ב. הוראתה „מוֹט“, העל ששמים על הצואר.
ור' מאמרי „הצמוד השלם בתנך“.

מוֹטָה. העל ששמים בצואר הבהמה הוא כחצי עגול המתאים לצואר משלש עבריו: הערף ושני הצדדים, ואת שני קצותיו מחברים במוט ישר הבא בצד התחתון של צואר הבהמה והקשור בחבל אליהם, ועפ"י הננו מוצאים בויקרא לג 13: ואשר מוטות עֲלֵכֶם, ובירמ' כח 4: אשר את על מלך בבל, ואח"כ (9) ויקח חנניה הנביא את המוטה מעל צואר ירמיה וישררה, כי העל והמוטה הם עץ (מוטות עץ שברת – ירמ' כח 33), ומה שכתוב פה „וכל מוטה תנתקו“ הכונה היא על החבלים המקשרים את המוטה אל העל (עשה לך מוסרות ומטות ונתתם על צוארך – ירמ' כז 2).

8..... וְהָלַךְ לְפָנָיו צִדְקָה כְּבוֹד יְהוָה יֵאֱסָף:

הכונה היא כי כבוד ה' ילך מאחריך, אך מפני הכבוד שנה פה כמו לעיל נב. 12 ואמר: „יאסף“ בהוראת „המאסף לכל המחנות“ (במד' י 25). והמאסף הלך אחרי הארון (יהוש' ו 9).
ור, לעיל נב 12.

1 גם היציג ופירסט מבארים „מוטה“ א מלשון „משה“ שביחזקאל ט 9.

ס.

2,1. קוּמִי אֲרִי בִּירְכָא אֲרִי וּבְכֹד יְהוָה עֲלֶיךָ וְרַח : בִּי תִנֵּה הַחֲשֶׁךְ
 וְכִסֶּה-אֶרֶץ וְעֲרַפֵּל לְאֲמִים וְעֲלֶיךָ יִרְחַח יְהוָה וּבְכֹדוֹ עֲלֶיךָ יִרְכָּא :

השתמש במלת „כָּא“ בשתי הוראותיה : א) בהוראה הרגילה של מלה זו : הגיע כבר זמן אורך ; ב) בהוראתה בבואה על מפיצת האור (השמש) : שקע : ארי את כי אורך, השמש שקעה. ועפ"י הוא ממשיך : כי חנה החשך יכסה ארץ, וכו'¹.

4. שְׂאֵי סְבִיב עֵינֶיךָ וְרְאֵי בְלִם נִקְבְּצוּ בְּאֵי-לֶךְ בְּנֵיךָ מִרְחֹק יָבֹאוּ
 וּבְנוֹתֶיךָ עַל צַד תֵּאֲמָנָה :

יפה הוא השמוש בראשונה במלת „בְּלִם“ מבלי הגיד על מי הוא מדבר. ורק אחרי כן בא הבאור : בניך ובנותיך².

בְּנֵיךָ מִרְחֹק יָבֹאוּ וּבְנוֹתֶיךָ עַל צַד תֵּאֲמָנָה. הבנים, הזכרים החוקים, יבואו מעצמם, והבנות הרכות תנשאנה על צד (בעדות : על צד תנשאנו – להלן סו 12).

הכפרייות נושאות עד היום בארץ את עולליהן בלכתן העירה במין שק פתוח אשר בקצותיו חבל שהן מהדקות לראשן והשק הוא לצדן.

5. אָז תִּרְאֵי וְנִהְרַתְּ וּפְחַד וְרַחֵב לְבָבְךָ פִּי-יִהְיֶה עֲלֶיךָ הַמּוֹן יָם חִיל
 גּוֹיִם יָבֹאוּ לָךְ :

אָז תִּרְאֵי וְנִהְרַתְּ וּפְחַד וְרַחֵב לְבָבְךָ. בעקר : תִּרְאֵי. מלשון ראייה כמו שאמר קדם (4) : שאי סביב עיניך וְרְאֵי, ועפ"י בא : וְנִהְרַתְּ. תהיי מלאה אורה. נִהְרַתְּ ; רק כי על אפשרות קריאת „תִּרְאֵי“ משרש ירא³

1 ר אב ע אומר : ולפי דעתי שביאת האור היא חשך וכו', ורדק מבאר : הגיע זמן ישועתך שהוא לך אורה גדולה, ויש מפרשים : שקע אורך, וכו'. [ושניהם צודקים].
 2 ודוהם חפץ להוכיח כי החלק הראשון של פסוק זה הוא נוסף, בהיותו לקוח מפרק מט 18, מפני כי פה באה מלת „כלם“ מבלי להגיד על מי היא מוסבה [כשעה ששם היא מוסבה על „בניך“ שבפסוק שלפני זה], ולא שם לב על דרך זו שבישעיה שהוא מזכיר מלה המוסבה דוקא על שם שבא אחריה ובוז הוא מפתיע את השומע.
 3 הרדק המבאר מלה זו משרש „ראיה“ אומר : ורבים טעו בזאת המלה שקראו התו בגעיא כמו מן „ירא“, ואם יש ספרים שכתוב ביוד [תיראי], טעות הוא.

בא תכף אחרי זה ופחד¹, וזה מצין משנה הוראה².
וְרָחֵב = וְרָחַב, בערבית מורה שרש זרה (רמב רהב) על פחד ואימה.

יְהַפֵּךְ עֲלֵיךָ הַמּוֹן יָם, השתמש במלת 'המון' בשתי הוראותיה:
(א) הָמִית גְּלִי הַיָּם, מִי הַיָּם, כאלו כל מה שהגלים נושאים אתם יִשְׁטַךְ עליה (אולי: בַּעֲקַר יִשְׁפָּךְ); (ב) רכוש, בהקבלה ל'חיל', עפ"י: אהב כסף לא-ישבע כסף ומי-אהב בה מון לא תבואה (קהל' ה' 9)¹.
חֵיל גּוֹיִם יִבְאוּ לָךְ, בא 'יבאו' בליר לקרבת מלת גוים' בליר למלה זו.

12, כִּי-הִגֹּי וְהִמְמַלְכָה אֲשֶׁר לֹא-יַעֲבֹדוך יֵאָבְדוּ...:

יַעֲבֹדוך יֵאָבְדוּ, בשתי המלים יש לנע"ל בחלוף עין ואלף, וכן בירמ' (י' 11) בארמית: אלהיא די-שמיא וארקא לא עבדו, יאבדו מארעא.

15, תַּחַת הַיּוֹתֵךְ עֹזֹבָה וְשִׁנְאוֹה וְאִין עֹבֵר...:

וְאִין עֹבֵר, ב-דרך קצרה, והכונה: ואין עובר בך.

21, וְעַמְךָ בָּלָם צַדִּיקִים לְעוֹלָם יִרְשׁוּ אֶרֶץ גְּצֵר מַטְעֵי מַעֲשֵׂה יְדֵי לְהַתְּפָאֵר:

צַדִּיקִים, נוֹשְׁעִים, כמו לעיל מט 24.
מַעֲשֵׂה יְדֵי לְהַתְּפָאֵר, הכונה: להתפאר בו, וכן להלן סא 3.

סא.

3, לְשׁוֹם לְאַבְלֵי צִיּוֹן לְתַת לָהֶם פֶּאֶר תַּחַת אֶפְרַיִם שְׁמֵן שְׁשׁוֹן תַּחַת אֶבֶל מַעֲשֵׂה תְהִלָּה תַּחַת רוּחַ פְּהֵה וְקִנְיָ לָהֶם אֵילֵי הַצֶּדֶק מַטְעֵ יְהוָה לְהַתְּפָאֵר:

1 בקהלת ה' 9 מבאר רש"י: בהמון בממון, וראבע על פסוק זה: יש שאוהב לקבל ממון, וארליך במקרא כשטו אומר: המון זה הון רב, ככתוב: טוב מעט לצדיק מהמון רשעים רבים (תהל' לו' 16).
וכן השתמשו משוררי ספרד במלת 'המון' בהוראת: ממון.

לְשׁוֹם לְאַבְלֵי צִיּוֹן, וְזוּ הוּא מְאֹמֵר קְטוּעַ, כִּי לֹא גָמַר: מַה לְשֵׁים לָהֶם¹.
ואולי בא זה בדרך החרטה. מתחיל המאמר ומוצא כי מלה זו איננה
מתאימה ויש מלה מתאימה יותר (לתת) והוא משתמש בה מבלי לבטל את
הקודמת (וביחוד בדבור).

פֶּאֶר תַּחַת אֶפְרַיִם, בַּהֲפוּךְ סֹדֵר הָאוֹתוֹת בֹּא גַם הַפֶּךְ הַהוֹרָאָה, וּמֵלֶת
"פֶּאֶר" הוֹרָאָתָהּ: בְּגֵדֵי תַפְאָרֶת, וְכֵן: כַּחֲתָן יִכְהֵן פֶּאֶר (בבגדי תפארה)
בעדות: וּכְכֹלָה תַעֲדָה כְּלִיָּה (בפרק זה 10).

שֶׁמֶן שְׁשׁוֹן, כִּנְרָאָה זֶהוּ מִבְּטָא לְשֶׁמֶן שְׁמוֹשָׁחִים בּוּ מִי שֶׁהוּא (או הוּא
מוֹשָׁח עֲצָמוֹ) בְּמֵאֲרֵעַ שֶׁל שְׁמֵחָה, וְכֵן בְּתַהֲלִים (מה 8) בַּחֲתֻנַּת הַמֶּלֶךְ: עַל־כֵּן
מִשְׁחָךְ אֱלֹהִים אֱלֵהֶיךָ שֶׁמֶן שְׁשׁוֹן מִחֲבֵרֶיךָ.

מַעֲטָה תְּהַלֵּה תַחַת רוּחַ בְּקָהּ, "תַּהֲלֵה" סֵה הוֹרָאָתָהּ "זֶהר, יַפְעָה"
עִפְיִי: לֹא יִהְיֶה אֹרֶם (לעיל יג 10). וּבִזָּה תּוֹבֵן הַהִקְבְּלָה לְמִבְטָא "רוּחַ
בְּקָה"².

וְכֵן בָּאָה "תְּהַלֵּה" בַּהוֹרָאָה זֶה בַּחֲבִקוּק ג 3: כִּסֵּה שָׁמַיִם הוֹדוּ
וְתַהֲלֵתוּ מֵלֵאָה הָאָרֶץ.

ור' גם להלן 11.

ולמבטא "מעטה תהלה" ר' תהל' קד 2: עוטה אור.

מִפְּעַע יְהוָה לְהַתְּפַאֵר, גַּם סֵה (כְּמוֹ לַעֲיֵל ס 21) הַכּוֹנֵה: לְהַתְּפַאֵר בּוּ.

11.... כֵּן אֲדַנִּי יְהוָה יִצְמִיחַ צְדָקָה וְתַהֲלֵה נֶגֶד כָּל־הַגּוֹיִם:

וְתַהֲלֵה, גַּם סֵה (כְּמוֹ לַעֲיֵל 3) הוֹרָאָתָהּ: אֹרֶה וַיַּפְעָה.

סב.

7... וְעַד יְשִׁים אֶת־יְרוּשָׁלַיִם תְּהַלֵּה בְּאָרֶץ:

תְּהַלֵּה, כִּנְרָאָה גַּם סֵה מִשְׁמַעוֹת מֵלֵה זֶה הִיא: אֹרֶה וַיַּפְעָה.

1 וארליך במקרא כפשוטו אומר בתוך יתר דבריו: כאן חסר הפעול.

2 רדק הרגיש באי ההתאמה שבין "מעטה תהלה" ובין "רוח כהה" באמרו:
מעטה תהלה, דרך משל, כי אין מעטה תהלה הפך רוח כהה וכו'. ודוהם מאריך
בדבריו על אי ההתאמה שבמאמר זה ומחקן עפ"י אורט בשומו מלת "מעטה" לפני
"אבל" שלפניה (מעטה אבל), אך לא תקן בזה את מלת "תהלה".

סג.

1, 2, מִי־זֶה בָּא מֵאֲדוּם תִּמְוֶן בְּנֵדִים מִבְּצֶרֶה זֶה הָדוּר בְּלִבּוֹשׁוֹ....:

מִדּוּעַ אָדָם לְלִבּוֹשֶׁה וּבְנֵדִיהָ בְּדוֹרָהּ בְּנֵת:

השם הפרטי "אָדוּם" מזכיר את מִשְׁג האדמימות, ועפ"ז בא תכף אח"ז: חֲמוּץ בגדים; ובפסוק הבא בפרוש: מדוע אָדָם ללבושך? והשם הפרטי "בצרה" מזכיר את "בציר" הענבים, וביחס לזה בא אח"כ: ובגדיך כדרך בגת¹.

5, ... וְתוֹשֵׁעַ לִי זְרַעִי וְחַמְתִּי הִיא סִמְכַתְּנִי:

וְחַמְתִּי, בעקר: וְאִמְתִּי, בהוראת: אִמְת־הַיֵּד, שזמה נגזר השם, "אִמְה" במדת הארך², והיא מקבילה ל"זְרַעִי" שלפניה, ואין טעם לאמר כי החמה היא הסומכת ועוזרת.

10 וְהָמָּה מָרוּ וְעִצְבוּ אֶת־רוּחַ קָדְשׁוֹ....:

מָרוּ וְעִצְבוּ, הוראת "עִצְבוּ" פה היא: הִכְעִיסוּ, כהוראת שרש ע'צ'ב (عذب) בערבית.

וכן באו שני השרשים, "מרה" ו"עצב" יחד (בבנינים אחרים) בתהלים עח 40: כִּמָּה יִמְרוּהוּ בַמְדַבֵּר, יִעֲצִיבוּהוּ בִישִׁימוֹן.

---

1 וְלַגְרֵד, ואורט, ודוהם, ואחרים מתקנים "מֵאָדָם" ת' "מֵאָדוּם", ו"מֵבּוֹצֵר" (בהוראת: יותר מבוצר) ת' "מֵבְצֶרֶה"; ומרטי מוטיף: טענות גִּרְסָמֶן וליטמן כי יש פה כונה למשחק מלים: אָדוּם — אָדָם, וּבְצֶרֶה — בְּצִיר. זהו דבר הצריך לראיה, — ושכח כי תקוני "מֵאָדָם וּמֵבּוֹצֵר" הם הם שצריכים לראיה.

ואורלי מעיר בצדק: לא נכון הוא התקון של אחדים מהמבארים החדשים מֵאָדָם — וּמֵבּוֹצֵר בהוראת: יותר מבוצר הענבים (1), וכזה נופל כל הקשר המלא חיים עם אדום.

ושל אומר: גיל כי השמות האלה [אדום ובצרה] לאו דוקא, אלא בחר בהם מפני שהם לשון הנופל על הלשון.

2 וכן בערבית משמשת מלת ذراع (דִּרְאֵעַ) גם לזרוע היד וגם למדת הארך (אִמְה).

סד.

1, ... מִיִּם תִּבְעָה אֵשׁ....:
תִּבְעָה, תַּעֲלֶה בּוֹעוֹת, אֲבַע בּוֹעוֹת, תִּרְתִּיחַ. הָאֵשׁ תִּרְתִּיחַ אֶת
הַמַּיִם. וּבֵא הַפְּעוּל לַפְּנֵי הַפְּעוּל.

8, ... עֵינַי לֹא רָאִיתָ אֱלֹהִים וּלְתֹךְ יַעֲשֶׂה לְמַחֲכֶה-לוֹ:
כֹּל הַמְּפֹרָשִׁים וְהַמְּבֹאֲרִים מַחְבְּרִים שְׁתֵּי הַמְּלִיִּם "אֱלֹהִים זולתך"
בְּהוֹרָאת: אֵל אַחֵר מִבְּלַעֲדֶיךָ, וּמוֹזֵה יוֹצֵא כֵּאלוֹ הַנְּבִיא מוֹדֵה שִׁי שֵׁ אֱלֹהִים
זולתי ה', רק שלא עשה כמעשה ה' למחכים לו.
ולדעתי באה פה מלת "אלהים" בקריאה, והכונה היא: אתה האלהים!
שום עין לא ראתה כי מי שהוא זולתך יעשה למי שמחכה לו.
וצורת ההפסק במלת "רָאִיתָ" באמצע המאמר מראה כי לא צריך
לקרא כל המאמר יחד כי אם לקרא מלת "אלהים" בקריאה שזוהי הפסקת.

סה.

6, ... אֵלֹהִים עֵשָׂן בְּאִפֵּי אֵשׁ יִקְדַּת כָּל-הַיּוֹם:
פֶּה יִשְׁנו שְׁמוֹשׁ בְּ, דֶרֶךְ קִצְרָה" בַּמְּקוֹם שִׁישְׁנֵן הַבְּרוֹת קְרוּבוֹת
בְּצִלְצוּלֵן, וּבַעֲקֵר: עַל אֵלֹהִים עוֹלָה עֵשָׂן בְּאִפֵּי וְאֵשׁ יִקְדַּת כֹּל הַיּוֹם.

12, וּמְנִיתִי אֶתְכֶם לְחָרֵב.... יַעֲן קְרִאתִי וְלֹא עֲנִיתֶם דְּבַרְתִּי
וְלֹא שָׁמַעְתֶּם....:

וּמְנִיתִי אֶתְכֶם לְחָרֵב, אֲתֵן אֶתְכֶם לַמָּוֶה לְחָרֵב!
יַעֲן קְרִאתִי וְלֹא עֲנִיתֶם. כְּכָתוּב לַעֲיֵל בַּפְּסוּק 2: פֶּרַשְׁחֵי יָדַי כֹּל
הַיּוֹם, וכו'.

15, וְהִנַּחְתֶּם שְׁמֵכֶם לְשִׁבוּעָה לְבַחֲרֵי וְהִמִּיתִךְ אֲדָנִי יְהוָה....:
בֵּא פֶה שְׁמוֹשׁ בְּ, דֶרֶךְ קִצְרָה וּמִקְצֵרֵת, בְּהִבְיָאוֹ נִסַּח שְׁבוּעָה מִבְּלִי
הַקְּדִים לִזֶּה מִלֵּה הַמּוֹדִיעָה עַל כֵּךְ, וּבְהִבְיָאוֹ רַק רֵאשִׁית הַשְּׁבוּעָה וְלֹא הַמִּשְׁכָּה.

1 וכבר אמרו מבארים שונים כי השתמש במלה זו בתור לשון גופל על לשון
למלת "למני" שהיא השניה לפניו.

והכונה: שמכם הרע ישמש לשבועה (= לאלה ולקללה) לבחירי. באמרם לרעם כשירצו להשביעו לעשות או לא לעשות איזה דבר יאמרו: אם תעשה (או: לא תעשה) דבר פלוני והמיתך ה' אלהים, כאשר המית אתכם.

ונסח שלם לאלה כזו בא בירמיה כט 22: ולקח מהם (מצדקיהו ומאחאב בן קוליה) קללה לכל גלות יהודה אשר בבבל לאמר: ישמך יהוה כצדקיה וכאחב אשר קלם מלך בבל באש. ור' מאמרי: דרך ההשמטה בתנך, ודרך קצרה בתנך.

סו.

5: שָׁמְעוּ דְבַר-יְהוָה הַחֲרָדִים אֶל-דָּבָר וְאָמְרוּ אִחִיכֶם שְׁנֵאִיכֶם מְנַדִּיכֶם לְמַעַן שְׁמִי יִכְבֵּד יְהוָה וְנִרְאָה בְּשִׁמְחַתְכֶם וְהֵם יִבְשׁוּ:

השונאים המהגרים בכס קוראים בהתול ובבטול: „הבה נראה איך יכבד ה' למען שמו שלא יתלל. הבה נראה בשמחתכם ואנחנו נבושׁ“, וזה כנגד מה שאמר בפרק הקודם בשם ה' (13): הנה עבדי ישמחו ואתם תבשו. ועל דברי השונאים האלה בא ההמשך בפסוק הבא (6): „... קול יהוה משלם גמול לאיביו“ כי שונאי „החרדים אל דברו“ הם אויביו הוא. ויען כי הנביא שם כל הדברים האלה בפיו ה' בא אולי כנוי המדבר במלח „שמי“ במקום „שמו“.

ובא גם „והם יבשו“ במקום: „ואנחנו נבושׁ“ מפני שאינם חפצים להוציא מפייהם את המבטא „ואנחנו נבושׁ“; ע״ד המבטא: „שונאיהם של ישראל“ במקום שצריך לאמר כי תבוא איזו רעה על ישראל.

ה ע ר ה: המשך פסוק 6 הגומר במאמר: „קול ה' משלם גמול לאיביו“ הוא בפסוק 14 בחלקו השני: ונודעה יד־ה' את-עבדיו וזעם את-איביו, וכו', וכל הפסוקים 7 עד 14 ח״ב הם נבואה של תנחומים בפני עצמה.

12, ... הַנְּנִי נֹטֵה-אֶלֶּיהָ בְּנֵהר שְׁלוֹם וּבְנַחַל שׁוֹמֵךְ כְּבוֹד גּוֹיִם וַיִּנְקָתֶם עַל-צַד תִּגְשָׂאוּ וְעַל-כְּרִיבִים תִּשְׁעֶשְׂעוּ:

אחרי אמרו „וינקתם“ שעושה אותם לילדים קטנים היונקים הוא

משתמש במבטא „על צד תַּנְשְׂאוּ” הדומה למבטא „על צד תַּאֲמִנָה” (לעיל ס 4) הבא בקשר עם נשיאת ילדים קטנים.
(ר' בפרושי שם).

18, וְאַנְכִי מַעֲשִׂיהֶם וּמַחֲשֹׁבְתֵיהֶם כְּאֵה לְקַבֵּץ אֶת־כָּל־הַגּוֹיִם וְהַלְשִׁנוֹת
וְכֹאז וְרָאוּ אֶת־כְּבוֹדִי :

כנגד מה שאמרו (לעיל 5) בלעג ובהתול: יכבד יהוה! יקבץ ה' את
כל הגוים ויבאו ויראו את כבודו¹.

---

1 כנראה הרגיש רש"י בזה באמרו על המלה „ומחשבותיהם” שהם חושבין
למען שמי יכבד ה"י יבינו שהוא שקר.

ה ש מ ט ה

מְעַט מְזַעַר. (ישעיה י 25, טז 14, כט 17).

אחרי „מְעַט” שהוראתה מְעוֹט קשה להביא מלת „מאד” בשעה שרוצים להקטין את המעוט, בשעה שמלה זו הוראתה רבוי, ולכן השתמשו במקומה במלת „מזער” שהוראתה גִּיכ מעוט. ולכן לא נמצא בתנך הצרוף „מעט מאד” בשעה שישנו הצרוף „רב מאל” (7 פעמים), „הרבה מאד” (17 פעם), „לרב מאד” (4 פעמים). וביחזקאל (טז 46) הננו מוצאים במקום מלת „מזער” את המלה „קט” (כמעט קט) שהיא גִּיכ למעוט.